

Bir Akademik Disiplin Olarak Uluslararası Politik Ekonominin Sınırları

DOI NO: 10.5578/JSS.5336

Davut Ateş¹
Gülizar Samur Gökmen²

Özet

Uluslararası İlişkiler disiplininin 1919 yılında David Davies tarafından kurulan kürsüyle doğduğu kabul edilse de, genel olarak yirminci yüzyılın ikinci yarısında olgunlaşmış bir bilim dalıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrası, savaş, barış, güç, güvenlik ve çıkar eksenli analizleri temel alan disiplin uluslararası ilişkilerde ekonomi, çoklu aktörler ve sosyo-kültürel konuları ikincil olarak ele almıştır. Onunla ilişki içinde olan ‘‘Uluslararası Politik Ekonomi’’nin yeni bir disiplin dalı olarak çok daha yakınlarda, 1970’lerde ortaya çıktığı söylenebilir. Modern dünyadaki ulusal ve uluslararası siyaset ve ekonomi alanlarının giderek artan ölçüdeki karşılıklı ilişkilerinden dolayı ortaya çıkan yapı böyle bir bilimsel alana olan ihtiyacı arttırmıştır. Bugünün dünyasının sorunlarını anlayabilmek, ekonomi ve siyasetin hem ulusal hem uluslararası düzeydeki karşılıklı etkileşimini dikkate almayı gerektirmektedir. Bu etkileşimin temeli siyaset ve ekonomi biliminin geleneksel sınırlarının aşılmasıyla kısmen anlaşılabilir. Bu bağlamda Uluslararası Politik Ekonomi (UPE) uluslararası politikayla ilgilenen disiplinler arasındaki kesişmenin keşfedilmesi yönünde önemli bir potansiyel sunmaktadır. Bu çalışmada alternatif bir disiplinin sınırlarının belirlenebilmesi amacıyla; politik ekonomi, bir akademik disiplin olarak UPE’nin oluşumu, disiplin özerkliği ve başlıca araştırma başlıkları tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Politik Ekonomi, Akademik Disiplin, Uluslararası İktisat, Uluslararası İlişkiler.

¹ Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü. davutates333@gmail.com

² Okutman, Selçuk Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu.

Boundaries of International Political Economy as An Academic Discipline

Abstract

Although it is accepted that International Relations emerged as a discipline in 1919 when David Davies endowed the first chair, generally it can be stated that it is a discipline which has become mature in the second half of the twentieth century. By the end of Second World War the discipline focused on “high politics” such as war, peace, power, security and interests and “low politics” such as economy, actors, socio-cultural matters were handled as secondary issues. International Political Economy nested with IR has recently been an autonomous discipline in 1970s. In the modern world the national and international politics and economy that have increasingly been interrelated due to the mutual relations created an urgent need for International Political Economy as a discipline. In order to understand current problems of the world, it is necessary to take into account the interactions between economy and politics both at national and international levels. Basis of this interaction can be partially understood by exceeding the traditional limits of politics and economics. In this context International Political Economy (IPE) seems to promise to discover the intersections among some social disciplines dealing with international politics. In this study political economy, formation of IPE as an academic discipline, its disciplinary autonomy and its main research topics are discussed so that the boundaries of an alternative discipline can be delimited.

Keywords: International Political Economy, Academic Discipline, International Economy, International Relations.

1. Giriş

UPE sosyal bilimler ailesi içerisinde oldukça kısa bir tarihi geçmişe sahiptir. Artık batıda birçok üniversitede UPE ayrı bir akademik kürsü olarak kabul görmüş olsa da, ülkemizde bu alanda yeterince çalışma yapılmadığı, alanın hala ya uluslararası iktisat veya uluslararası ilişkiler disiplini içinde bir alt alan olarak ele alındığı görülmektedir. Ülkemizde son yıllarda birçok üniversitede lisansüstü düzeyde konuyla ilgili programlar açılmıştır. Diğer yandan akademik düzeyde “uluslararası politik ekonomi” kavramı birçok bağlamda sıklıkla kullanılsa da, münhasıran bu alanın ne olduğu konusunda ciddi çalışmalar henüz mevcut değildir.³ Mevcut çalışmalarda ele alındığı gibi

³ Doğrudan konuyu ele alan iki önemli çalışma bulunmaktadır. Birincisi Muhittin Ataman’ın (2007b) alandaki teoriler ve ideolojiler bağlamında uluslararası ticaret, mali sistem ve çokuluslu şirketleri tartıştığı makaledir. Diğeri ise M. Fatih Tayfur’un (2005) politik ekonomi alanındaki iktisat okullarını (PIER, IPE ve GPE) ele aldığı makalesidir. Ayrıca doğrudan konuyu tartışmasa da çalışma içerisinde UPE disiplinine ilişkin geniş yer veren Türkçe araştırmalardan birkaçı için bkz. Duman, 2002; Karacasulu, 2009.

devletler arasındaki ilişkilerin siyasal düzeyde sadece uluslararası ilişkiler disiplini veya üretim faktörleri itibariyle de sadece uluslararası iktisat çerçevesinde ele alınamayacağı kabul edilmektedir.

Yaklaşık bir asırlık geçmişe sahip olan uluslararası ilişkiler disiplini öyle veya böyle devletler arasındaki siyasal ilişkilere yoğunlaşmıştır. Özellikle Soğuk Savaş yıllarındaki güvenlik kaygısı nedeniyle realizmin revaçta olması, bu alanda çalışan akademisyenleri de ister istemez güvenlik, savaş, barış, ittifaklar, caydırma gibi siyasal öncelikli olan konular üzerine düşünmeye sevk etmiştir. Zaten uluslararası ilişkiler de kendisini özerk bir disiplin haline getirme uğraşı içinde tam olarak bu araştırma konularını siyasal tarih, uluslararası iktisat ve uluslararası hukukun tekeline kurtarma çabasına girmiş ve ayrı bir akademik disiplin haline gelmiştir (Ateş, 2009b). Böylece devletler arasındaki ilişkilerin disiplinler arası bir çerçevede bu alana özgü konu başlıklarıyla araştırılması imkanı elde edilmiştir.

Diğer taraftan, 1970’li yıllardan itibaren benzer bir çabanın UPE için de var olduğu gözlenmektedir. Zira realizm ve onun yeni yorumlarının siyasal niteliği uluslararası ilişkiler araştırmalarını çok sınırlı bir bakış açısına hapsedmiştir. Bu noktada UPE alternatif bir girişim olarak kendisini göstermiştir. Devletlerin sadece içi boş bir güç ve güvenlik peşinde olamayacakları, aslında siyasal çabaların ekonomik gerekçelerinin bulunduğu, aynı şekilde ekonomik girişimlerin de siyasal yansımalarının olabileceği yolundaki düşünceler zamanla devletlerin salt siyasal aktör olduğu yönündeki realist kabulü sarsmıştır. Böylece siyaset ile ekonomi arasında birini diğerine öncelikli veya üstün gören anlayış yerine, UPE araştırmacıları bu ikisinin birbirine bağımlılığını ön plana çıkararak devletler arası ilişkilerin hem siyasal hem de ekonomik bakış açılarının birlikte dikkate alınmasıyla daha iyi anlaşılabilceğini öne sürmüştür (Gilpin, 1987: 4-5).

Bu çalışmada genel olarak politik ekonomi kavramı kısaca tartışılmış, ardından UPE’nin uluslararası iktisat ve uluslararası ilişkilerden ayrılışı, buna zemin hazırlayan tarihsel ortam, disiplin içindeki başlıca kuramsal girişimler ve özellikle alanın ayrı bir disiplin olarak ele alınmasını sağlayan belli başlı araştırma başlıkları incelenmiştir. Böylece ülkemiz üniversitelerinde hala özerk bir disiplin olarak yeterli ilgiyi görmeyen ve kendine yer edinemeyen alanın gelişimine katkıda bulunulması hedeflenmiştir.

2. Politik Ekonomi Kavramı

Klasik ekonomistler “politik ekonomi” terimini başta bugünkü iktisat bilimi anlamında kullanmışlardır. Daha sonra politik ekonomi formel ekonomik metodolojilerin uygulaması, yani tüm insan davranışlarını inceleyen aktör modeli olarak tanımlanmıştır. Daha modern araştırmacılar ise politik ekonomiyi,

ekonomik ve politik eylemlerin etkileşiminden doğan sorunlara işaret eden yaklaşım biçiminde kavramlaştırmıştır (Gilpin, 1987: 8). Politik ekonomi, siyaset ve iktisat disiplinlerinin kesiştiği noktada yer alır ve her iki alana dahil edilebilecek olguları incelemektedir. Siyasi gücün ekonomik sonuçları nasıl şekillendirdiğini ve ekonomik gücün de siyasi eylemleri nasıl etkilediğini açıklamaya çalışır. Ancak politik ekonomi sadece bu iki geleneksel bilim dalının karışımı değil, aynı zamanda hem siyaset hem de ekonomi incelemelerindeki yöntemlerin bir kritiğidir (Crane ve Amawi, 1997: 4).

Ekonomi ve politika kavramları birlikte literatürde ilk kez “politik ekonomi” ismiyle Aristo tarafından, devlet giderlerinin karşılanması için vergi konulması olarak ele alınmıştır (Flynn, 1967: 5). Politik ekonomi Eski Yunan’daki “polis” ve “oikonomike” kelimelerinden türetilmiştir. Politika’nın orijini olan polis kelimesi bağımsız şehir devleti, ekonomi sözcüğünün kaynağı olan oikonomike (oikos ve nomos) ise mal varlığının yönetimi anlamına gelmektedir. Kelime anlamı bakımından politik ekonomi bir ülke halkının veya devletin yönetimi demektir (Seyidoğlu, 2002: 509). Politik ekonomi 17. yy.’ın ikinci yarısında merkantilistler tarafından da kullanılmıştır. Merkantilistlere göre ekonomi “bir bireyi yönetme sanatı”, politik ekonomi ise “bir devleti yönetme sanatı”dır (Savaş, 1986: 7). Klasik ekonomistler de politik ekonomi deyimini uzun süre kullanmışlardır. Smith ve Malthus “servetin niteliğinin ve kaynağının araştırılması”, Ricardo ise, “ürünün yaratılmasına katılan sınıflar arasında ürünün bölüşüm konularının araştırılması” olarak tanımlamışlardır (Kazgan, 2000: 71).

1859’da Marks’ın kitabına, “Ekonomi Politika’nın Eleştirisine Katkı” (Marx, 2005) ismini vermesiyle Marksist ekonomistler ekonomi teriminin politik ekonomiyle yer değiştirmesine öncülük etmiştir. 1890’da Marshall’ın kitabına “Ekonominin İlkeleri” (Marshall, 1890) ismini vermesiyle de liberal ekonomistler politik ekonomi kavramını kullanmaya başlamıştır. Kavramın bu kullanımlarına rağmen 19. yüzyıldan itibaren akademik alanda iktisatçıların çoğunun uluslararası iktisadi işleyiş ve politikalarda siyasal faktörlerin rolünü; uluslararası siyaset araştırmacılarının da devletler arası ilişkilerde iktisadi faktörleri ihmal etme eğilimi, ekonomi ve siyaset biliminin ayrı süreçlerde yoğunlaşan bilimler olmalarına sebep olmuştur (Kuper, 1996: 627-8).

Devletin ekonomiyi müdahalesinin sınırlandırılması ve kontrolsüz serbest ticaret anlayışını modifiye eden Keynes ekonomide ortaya çıkan bazı dengesizliklere çözüm bulmak için devletin piyasa ekonomisine müdahalesini haklı gösteren müdahaleci liberalizmle uluslararası ekonomik kuruluşların kurulmasında ve devletlerin kriz öncesi veya kriz sırasında ekonomiyi “olumlu şekilde” müdahale etmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda politik ekonomi üç açıdan ele alınmıştır. *Birincisi*, politik ekonomi pozitif bir bilimdir; olgularda ne olup bittiği ile ilgilidir. *İkincisi*, politik ekonomi normatif bir

bilimdir; ne olması gerektiği ile ilgilidir. *Üçüncüsü* ise, politik ekonomi bir sanattır; belli amaçlara ulaşmak için sahiplenilmesi gereken kurallar sistemidir. Keynes, sınırlarının belirlenmesinin çok zor olduğunu belirtmesi nedeniyle politik ekonomiyi, ekonomi bilimi dışında tutmuştur (Deane, 1984: 102-3). Politik ekonomi “devletin ekonomideki rolünü belirlemek, açıklamak ve düzenlemek amacıyla ekonomi ve siyaset bilimlerinin kurallarını bir araya getiren bir kavram” olarak tanımlanmaktadır (Seyidoğlu, 2002: 509).

Diğer yandan yaklaşık son kırk yıl içinde iki önemli değişiklik meydana gelmiştir. *Birincisi*, politikanın ekonomiden ayıramayacağı düşüncesinin yaygınlaşması, *diğeri* de politik ekonomi (political economy) olarak kullanılan kavramın artık politik ekonomi bilimi (political economics) olarak kullanılmaya başlanmasıdır (Savaş, 1986: 9). Her ne kadar yakın zamana kadar neoliberalizm tarafından yüceltildiği biçimiyle ekonominin siyasetten ayrı özerk bir alan haline getirilebileceği, daha doğrusu getirilmesi gerektiği, böylece siyasal bir varlık olan devletin ekonomi alanından çıkarılacağı ve kaynakların daha rasyonel kullanılabileceği yolundaki varsayım büyük ölçüde genel kabul görmüş ise de; özelleştirmelerin yarattığı yıkıcı sonuçlar, ayrıca kriz dönemlerinde devletlerin hiç de liberal paradigmada öngörülme-yen biçimde ekonomiye girmesi (Ateş, 2010) siyaset ve ekonominin birbirinden ayrılabilmesine ilişkin kabulü derinden sarsmıştır. Her iki olgu (ekonomi, siyaset) arasındaki etkileşimin her iki olguyu da ayrı ayrı inceleyen disiplinlerin tek yanlı çabaları ile açığa çıkarılamayacağı görülmüştür. Böylece klasik düşünürlerce çok farklı anlamlarda kullanılmış olsa da, yaklaşık son kırk yıldır “politik ekonomi” devlet/piyasa, siyaset/ekonomi, bürokrasi/özel sektör gibi ikilemler arasındaki etkileşimin sağlıklı biçimde anlaşılabilmesi ve çözümlenmesi amacıyla yönelik bilimsel faaliyette bulunan akademik bir girişim olarak kavramlaştırılmıştır.

3. Uluslararası Politik Ekonominin (UPE) Bir Akademik Disiplin Olarak Oluşumu

3.1. Tarihsel Çerçeve

UPE bir disiplin olarak ilk ortaya çıktığı 1970’li yıllardan itibaren genelde ekonomi ve diğer sosyal bilimler, özelde ise ekonomi ile siyaset bilimi arasında köprü olmuştur. II. Dünya savaşını izleyen sosyo-ekonomik gelişmeler, politika ve ekonomi arasındaki ayrımı destekler niteliktedir. Bu gelişmelerden biri savaş sonrasında dünyanın belirleyici güçlerinin uluslararası iktisadi ilişkilerin nasıl ve hangi kurumlar vasıtasıyla işleyeceği konusunda anlaşmaya varmalarıdır. Bunun sonucunda iktisadi konular üzerinde çatışmalar minimize edilmiş ve uluslararası ilişkilerin iktisadi boyutu önemini büyük ölçüde kaybetmiştir. Diğeri ise, soğuk savaş yıllarının uluslararası ilişkileri genellikle ilgili konulara hapsedmesidir (Duman, 2002: 2). UPE’nin öncülerinden Polanyi kitabına “ondokuzuncu yüzyıl uygarlığı çöktü” ifadesiyle başlamıştır (Polanyi,

1944: 201). Yüzyıl süren kör bir ilerlemeden sonra insan yaşam alanını yeniden kurmaya çalışırken, bu çaba her şeyden önce devletin yaşamın ve geçim biçimlerinin koşullarına etken bir şekilde müdahil olmasıyla birlikte siyaset ile ekonominin kurumsal olarak ayrılmasına son vermeyi gerektirdiğini ileri sürmüştür (Polanyi, 1944: 249).

1944 sonrası oluşturulan uluslararası ekonomik kurumlar halen varlıklarını sürdürse de dünya ekonomisindeki rolleri başta planlandığı gibi kalmamıştır. 1970'lerle birlikte Doğu ve Batı Blokları arasında güvenlik konularında anlaşma emarelerinin ortaya çıkması askeri tansiyonu düşürmüştür (detant), bununla eşzamanlı olarak iktisadi kurallar üzerinde önceden sağlanmış olan konsensüs çökmüştür. Buna neden olan gelişmeler Batı'da Bretton Woods sisteminin çökmesi-Dünya Bankası geliştirmekte olan ülkelere kalkınma yardımı ve kredisi veren bir kurum haline gelmiş, GATT 1970'lerin yeni korumacılığı karşısında başarısız olmuş ve 1994'te Dünya Ticaret Örgütü olarak yeniden kurumsallaştırılmıştır; IMF ise 1980'lerin borç krizlerinin finansmanı rolünü üstlenmeye girişmiştir (Baylis ve Smith, 2001: 282) -, Avrupa'da oluşturulan entegrasyonun (AB) bir iktisadi güç olarak yükselmesi, Japonya'nın olağanüstü iktisadi ve ticari performans göstermesi, yeni uluslararası üretim modellerinin geleneksel iktisadi ve siyasi düzene çok yönlü meydan okumaları ve bu sayede ABD uyruklu şirketlerin kendilerini ABD'ye yatırım yapma konusunda mecbur hissetmemeleri; Doğu'da ise 1990'lı yıllarla SSCB'nin iktisadi ve siyasi olarak dağılması, 1980'lerin başından itibaren Çin'in iktisadi rejimini yumuşatarak ülke ekonomisini Batılı yatırımcılara açması, Uzak Doğu ülkelerinin gelişme ve sanayileşmede kat ettikleri önemli mesafeler sayesinde Batı'nın hassas sanayilerine rakip olarak sahneye çıkmaları şeklinde sıralanabilir (Duman, 2002: 3).

Uluslararası iktisat ve uluslararası politika araştırmaları arasındaki ayırım 1970'lerin getirdiği bu dramatik olaylarla ortadan kalkmaya başlamış ve aslında bu iki disiplinin ne kadar iç içe olduğunu göstermiştir. Alandaki bu değişimler siyasi dönüşümlerle ve küreselleşmeyle birlikte özellikle Uluslararası İlişkiler disiplininin içinden Uluslararası Politik Ekonomi disiplini doğurmuştur.

Böylece modern uluslararası ekonomide çokuluslu üretim, ülkelerarası finansal akımlar ve uluslararası ticaret hacminin çok büyük boyutlara ulaşması gündeme oturmuştur. Uluslararası politikanın devlet-merkezli bir bakış açısı ile analiz edilmesi ve politika yapımcıların da bu ekseninde strateji geliştirmesinin kısırlığı da eleştirilmeye başlanmış; uluslararası ilişkilerde başta şirketler olmak üzere çok değişik aktörlerin oynadıkları role yapılan vurgu artmıştır (Nye ve Keohane, 1971). Susan Strange, diplomatik ilişkilerin sadece devletler arasında yürütülüyormuş gibi ele alınmasına karşı çıkmış, böyle bir yaklaşımın ekonomik ve politik alanda farklı düzeylerde ve çok sayıda aktörün katılımıyla yürüyen

ilişkilerin dinamik yapısının analiz edilmesini durgunlaştırdığını iddia etmiştir (Murphy ve Tooze, 1991: 12). Ayrıca şirketlerin diploması sahnesinde öneminin artması, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve kapitalizmin eski Komünist Bloğu ülkelerinde de zemin kazanması, günümüzde ulusal sınırları aşan karmaşık bir ekonomik yapının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Şirketlerin karşılıklı ilişkileri belirlemede, yasal düzenlemeleri yönlendirmede ve siyasetçilerin manevra alanlarını kısıtlamadaki rolü yok farz edilemeyecek boyuta ulaşmıştır. Strange'e göre günümüzde devlet-devlet ilişkisine dayanan klasik anlayış şekil değiştirmiş; devlet-şirket ve şirket-şirket olmak üzere yeni ilişki biçimleri uluslararası politik ekonominin temelini oluşturmuştur (Murphy ve Tooze, 1991: 13-4). Yaklaşık son yirmi yıldır yoğun olarak tartışılan küreselleşme de bu sürecin hızlanmasına katkıda bulunmuştur.

3.2. UPE'nin Akademik Özerkliği

Günümüzde gerçekleşen her türlü ekonomik eylemin itici gücü olarak bireyler, sınıflar, diğer toplumsal gruplar, şirketler ve devletler arasında oluşabilecek görüş ve çıkar ayrılıkları modern uluslararası ekonomide siyasi anlaşmazlıklara zemin hazırlar niteliktedir. Küreselleşmeyle derinleşen ekonomik bütünleşme sürecinde politik kontrolü elde tutma çabaları arasındaki çatışma, siyaset ve ekonomi bilimlerinin ortak sorunsalını oluşturmaktadır. Oysa “uluslararası politik ekonomi” tartışmaları başlayana kadar ekonomistler devlet çıkarlarını değerlendirmeyi, politik analistler de ulus-devletin ötesini, devlet ve piyasa ilişkisini ihmal etmişlerdir.

Akademik dünyadaki bu yeni girişim sayesinde siyaset bilimciler analizlerini ekonomiyi şekillendiren ve yönlendiren devlet üzerinden yaparken, ekonomistler ticaret akışı ve ölçülebilir ekonomik değerler üzerinden yapmaktadır (Gilpin, 2001: 31-2). Örneğin siyaset bilimcilere göre büyük Japon şirketlerinin yatırımları, ticareti veya diğer aktiviteleri Doğu Asya bölgesinde ekonomik girdiler aracılığıyla siyasi bir etki alanı oluşturmaktadır. Böylece Pasifik ekonomisi Japon hükümeti tarafından şirketler aracılığıyla yürütülen hiyerarşik bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Öte yandan ekonomistler piyasa analizleri yaparak Pasifik ekonomisinin içeride artan etkileşimine rağmen, dünyanın geri kalanıyla olan ekonomik akışının daha az olması nedeniyle bölgede böyle bir siyasal etki alanı olmadığı sonucunu çıkarmaktadır. Ekonomik eylemlerle ilgili varılan bu farklı sonuçlar uluslararası politik ekonomi dinamiğinin temelini oluşturmaktadır. UPE düşünürleri analizlerini ekonomik, politik ve teknolojik etmenlerin tamamı üzerinden yapar. Diğer taraftan UPE disiplinler arası olmaktan ziyade, disiplinlerin ortak sınırlarındaki bir alan olarak ele alınır. UPE'nin diğer disiplinlerle paylaşılan ortak varsayımlara değil, sadece

disiplinlerin iç içe geçtiği belirsiz alanı kapsayan bir kimliğe sahip olduğu ileri sürülür.⁴

Burada söz konusu olan disiplinler özellikle Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası İktisattır. Woods UPE'nin Uluslararası İlişkiler disiplininin zamanla ayrıştığını belirterek UPE'nin yükselişini şu tabloyla özetlemiştir (Baylis ve Smith, 2001: 284).

1965	ABD hükümet harcamalarının Vietnam müdahalesiyle artışı ve içinde “büyük toplum” programının yürütülmesi için yapılan harcamalar
1968	Cooper'ın “ <i>The Economics of Interdependence</i> ” ⁵ (Karşılıklı Bağımlılığın Ekonomisi) kitabının yayınlanması
1969	ABD kökenli çokuluslu şirketlerin artan işlemleri, yaklaşık 140 milyar dolar değerinde mal üretimi (ABD ve SSCB dışında herhangi bir ülkenin tek başına ürettiği değerden fazla)
1971	Başkan Nixon'un ABD dolarının altına konvertibilitesini askıya alması
1972	Detant döneminin yaşanması sebebiyle ABD-SSCB arasında yapılan yeni ekonomik fırsatlar zirvesi, Başkan Nixon'un Çin ziyareti, İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın katılımıyla AET'nin güçlenmesi
1973	Petrol ambargosu (OPEC) ve tüm enerji ücretlerinin artması
1973 - 1979	(GATT) Tokyo Round'unda Japonya ve yeni endüstrileşen ülkelerin ana rakipler olarak dünya ticaretinde yer almaya başlaması ve gelişmiş ülkelerde yeni korumacılığın yükselişe geçmesi
1974	BM Genel Kurulu'nda gelişmekte olan ülkelerin yeni bir Uluslararası Ekonomik Düzen tartışmaları (çokuluslu şirketlerin daha çok kontrol edilmesi, küresel ekonomik kurumların reformu gibi)
1977	Keohane ve Nye'nin “ <i>Power and Interdependence: World Politics in Transition</i> ” ⁶ (Güç ve Karşılıklı bağımlılık: Geçiş sürecinde dünya siyaseti) kitabının yayınlanması

⁴ Kristof “bounded” ve “frontiered” ayrımını yapmıştır (1969, s. 126-128). “Boundary” terimini çizgisel bir ayırım olarak, “frontier” terimini alansal bir ayırım olarak ifade etmiştir. Palan da bu terminolojik ayrımı kullanmıştır (Palan, 2000: 2-3).

⁵ Bu eserde Cooper özellikle düşük önemde tanımlanmış olan ekonomi konuları dikkate alan yeni bir dünya düzeninin gerektiğini belirtmiştir. Ülkeler, toplumun tamamı için yürütülmesi gereken politikalarda optimum düzeye ulaşmak amacıyla ekonomi politikalarını daha dikkatli koordine edebilirler. Bu yöntem ekonomi politikaları yapma sürecinde, yönetme fonksiyonunun daha geniş tümleşik alanlara transferini de gerektiren kapsamlı bir “uluslararasılaştırma” içermektedir (Cooper, 1968).

⁶ Aynı dönemlerde Harvard Uluslararası İlişkiler Merkezi'nde liberal düşünceler dile getirilmeye başlanmış, Keohane ve Nye yüksek ve düşük politikaların (high/low politics) birbirleri ile yakınlaştığını vurguladıkları uluslararası ilişkiler ile ilgili bir kitap yayınlamış, ardından da karşılıklı bağımlılık tezini oluşturmuşlardır (Keohane ve Nye, 1972 ve 1977).

Walter ve Sen'e göre politik ekonomi, herhangi bir değişkene (politik veya ekonomik) öncelik veren bir yaklaşım veya gelenek değil, ayrı bir sosyal bilimdir (Walter ve Sen, 2009: 3-4). Politik ekonomistler hangi faktörlerin gerçek politik sonuçları açıklayabileceğini sorgulamaktadır ve ekonomistlerin “ekonomik kalkınma” analizlerini, sosyal sonuçlarıyla açıklamaya çalışmaktadır. Bu bakımdan politik ekonomi analizleri sadece politik değişkenleri teorilere dahil etme amacına değil, etik ve felsefe de olmak üzere tüm sosyal bilimler arasında orijinal bütünlük sağlama amacındadır. Dolayısıyla UPE önemli bir açığı doldurmak üzere işlevler üstlenmiştir.

Disiplinin sosyal bilimler içindeki yeriyle ve analizleriyle ilgili bu genel tespitler farklı düşünürlerin, farklı konuları oldukça çeşitli boyutlarıyla ele alabilmesine olanak sağlamıştır. Bu çoğulculuk, sınırların belirsizliği ve disiplinler arası olma durumu UPE içinde vazgeçilmez bir odak noktası, konu veya yaklaşım olmasını engellemiştir. Benzer bir şekilde alana spesifik bir yaklaşım getirmek de oldukça zor olmuştur. Bunun sebebi ilk olarak UPE'nin kurumsal yapılanmasının zayıflığıdır. UPE üniversiteler bünyesinde akademik boyutta yer alsa da, ayrı bir bölüm olarak sayısı oldukça azdır. Çoğunlukla diğer bölümlerin içinde (Uluslararası İlişkiler, Siyaset Bilimi, Gelişme Çalışmaları, İktisat ve Tarih gibi) yer bulmaktadır. İkinci neden de UPE'nin yapısal boyutta uluslararası niteliğinin derin olmasıdır. Bu da çok sayıda ve dağınık saha çalışmalarına ve akademisyenler topluluğunun bir arada bulunamamasına yol açmaktadır (Leander, 2005: 4-6). UPE'nin beşeri hayatta kapsadığı alanın genişliği ve ilgilenmek durumunda kaldığı konuların çeşitliliği disiplin içinde önemli sayılabilecek “odak sorunu” yaratmıştır. UPE ismiyle akademik alanda ilk dersler 1980'lerde yer almaya başlamıştır (Frieden ve Martin, 2001: 3). Günümüzde halen disiplinin sınırları belirsizliğini korurken, politik ekonomi çalışmaları siyaset bilimi ve iktisat çalışmalarıyla iç içe geçmiş durumdadır. UPE disiplini ile ilgili bu tespitlere rağmen, oluşumundan bugüne teoriler, yaklaşımlar ve araştırma konuları üzerinde bazı ortak kanılar mevcuttur.

Uluslararası alanda tartışma konusu olan sorunları karşılıklı etki ve sonuçlarıyla analiz edebilme sahası olması nedeniyle UPE'nin bahsedilen tüm disiplinlerden özerk bir disiplin olduğu söylenebilir. UPE sonuçta beşeri hayatın belirli bir alanında kendine has özerk bir alan yaratabilmiştir. Bu da bir disiplinin sosyal bilimler ailesi içinde ayrı bir kimliğe sahip olması için yeterli ölçüttür (Ateş, 2009b). Bu çerçevede sonraki bölümlerde UPE bünyesindeki kuramsal girişimler ve belli başlı araştırma konuları gözden geçirilerek “odak sorunu”nun sınırları tespit edilmeye çalışılmıştır.

4. Uluslararası Politik Ekonomide Başlıca Kuramsal Yaklaşımlar

UPE'nin bir disiplin olarak özerkliğini sağlaması açısından, kuramsal boyutunun kurumsal oluşumundan daha sağlam temellere dayandığı söylenebilir. UPE araştırmacıları ekonomi, özellikle uluslararası ekonomi çalışmalarının uluslararası sistemi açıklamada başarısız olduğu konusunda hemfikirdirler. Çünkü bu çalışmalar uluslararası politik sistemde güç dağılımını göz ardı etmişlerdir. UPE analizleri bu sistemdeki soruları yerel politik veya ekonomik verilerle değil, uluslararası verilerle cevaplamaya çalışmıştır.

UPE çalışmalarının ilk başladığı ülkeler ABD ve İngiltere merkezli çalışmalar daha eleştirel olmuştur (Murphy ve Nelson, 2001). Devlet merkezli yaklaşımı sorgulayan ve devlet/piyasa etkileşimini ortaya koyan yaklaşımlarda analiz düzeyi sadece devlet değil, firmalar, sınıf ve cinsiyet ilişkileridir (Denemark ve O'Brein, 1997). Wallerstein'in "dünya sistemi", Keohane ve Nye'in "kompleks karşılıklı bağımlılık", Ruggie'nin sosyal inşaaacı, Gill ve Cox'un yeni Gramscici, Strange'in devlet ve pazar ilişkileri ile güvenliği ilişkilendirdiği ve firmaları ön plana çıkardığı çalışmaları ve feministlerin argümanları, geleneksel yaklaşımı sorgulayan, eleştirel uluslararası politik ekonomi görüşlerine örnek olarak verilebilir.

Gilpin ve Strange tarafından kategorize edilen UPE alanındaki ana kuramlar özünde "devlet" ve "piyasa" etkileşimi analizlerine dayanmaktadır (Walter ve Sen, 2009: 8). Bu teoriler piyasa ve ekonomik büyümenin politik yansımaları, ulusal ve uluslararası toplumun değişimi, piyasanın savaş ve barış konularına etkisi gibi sorunlara farklı cevaplar veren perspektifler olmuşlardır. Disiplinin entelektüel tarihini inceleyen Cohen de, pozitivizm ve deneysellelikle şekillenen Amerikan ekolü ve daha açık bir şekilde normatif, yorumsal ve iddialı gündemiyle İngiliz ekolü (Cohen, 2007) olmak üzere iki okulu temel almıştır. UPE'nin temelini Amerikan okulu olduğunu öne süren Cohen'in çalışmasında Gilpin, Keohane ve Nye gibi düşünürler öne çıkarken, İngiliz okulunda öne çıkan isim Susan Strange'dir (Cohen, 2008). Çalışmaların yayınlandığı iki ana dergi olan International Organisation⁷ realist bakışı yansıtan Amerikan ekolünün, Review of International Political Economy⁸ ise radikal ve konstrüktivist bakış açılarını yansıtan Avrupa ekolünü simgeler. Bu alanda fikir birliğine varılan en temel konu ise hem ulusal hem de uluslararası ekonomi ve politika analizlerinin ayırımına son verilmesi gerektiğidir. İlk gruptakilere göre objektif bir gerçeklik mevcuttur. Diğer düşünürler içinse gerçeklik, bilinçli varlıklar arasında varolandır. Dolayısıyla daha rasyonel ve daha reflektivist (veya konstrüktivist) bakış açıları oluşmuştur (Hollis ve Smith, 1991).

⁷ Bkz. <http://journals.cambridge.org/action/displayJournal?jid=INO>

⁸ Bkz. <http://www.tandfonline.com/toc/riip20/current>

Kısaca PIER okulu (Politics of International Economic Relations) Amerikalı akademisyenlerin savaş sonrası dönemdeki siyaset ile ekonomi arasındaki ilişkiyi ve dinamiklerini açıklamaya çalışan ilk uluslararası siyasi iktisat okulu olmuştur. PIER okuluna göre devletler uluslararası sistemin birincil aktörüydüler. Bundan sonra da piyasaların daha iyi çalışabilmesi için bu rolünü devam ettirmelidir, çünkü piyasalar ancak istikrarlı ve iyi idare edilen bir siyasi ortamda işleyebilirlerdi (Tayfur, 2005: 193). Cohen'e göre UPE'nin öncülerinden Gilpin bu alanı refah ve güç kullanımının uluslararası ilişkilerdeki karşılıklı ve dinamik etkileşimi olarak tanımlamıştır (Cohen, 2008: 16). Ekonomik aktivitelerin ana yapısını politikanın belirlediği fikrinden yola çıkan Gilpin'e göre, refah kullanımında piyasanın rolü, güç kullanımında ise devlet ve çatışma yönetiminin rolü ön plandadır. UPE ise bu ikisinin evliliği olarak algılanmalıdır (Gilpin, 1987).

Uluslararası Politik Ekonomi disiplininin oluşumunda Gilpin, Keohane ve Nye Amerika'da nasıl bir etki bıraktıysa, aynı etki İngiltere'de Susan Strange'e aittir. Otoritenin sorgulanması gerektiğini vurgulayan Strange'in (Cohen, 2008: 44) bu konudaki ilk ve en çok göze çarpan çalışması 1970 yılında yayınladığı "*International Economics and International Relations: A Case of Mutual Neglect*" (Strange, 1970) (Uluslararası Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler: Karşılıklı Görmezden Gelme Durumu) manifestosu olmuştur. Ekonomi mezunu bir gazeteci olan Strange'in bu manifestodan sonraki ilk girişimi bu yeni yaklaşıma destek olacak kurumsal bir araç (Review of International Political Economy-RIPE) yaratmak olmuştur. RIPE'nin ilk sayısı 1994'te yayınlanmış ve İngiltere'de UPE'nin vazgeçilmezi haline gelmiştir. Ayrıca 1971'de bir Uluslararası Politik Ekonomi Grubu (IPEG) kurmuştur.⁹ Strange'e göre küresel ekonominin karakter ve dinamiğinin açıklanmasında "güç" merkezde yer alır. Geleneksel uluslararası politika çalışmalarını dar görüşlü ve eski moda olmakla eleştiren Strange, gücü ekonomi, bölgeselcilik, nüfus, silahlı kuvvetler, çevre gibi farklı etkenlerle açıklamaktadır (Cohen, 2008). Strange "*States and Markets: An Introduction to IPE*" kitabında, dünya sisteminde gücü ilişkisel ve yapısal olmak üzere iki türe ayırmıştır. Strange'e göre ilişkisel güç, A'nın B'ye yapmayacağı birşeyi yaptırma gücüdür. Öte yandan yapısal güç ise A, B ve diğer tüm güçlerin birarada hareket ettiği çerçeveyi oluşturur. Bu güç, uluslararası ekonomik ilişkileri yöneten uluslararası rejimleri ve normları tasarlama gücüdür (Strange, 1988: 24-5). Yapısal güce sahip aktörler-devletler, bireyler veya şirketler- ilişkisel gücü doğrudan kullanma ihtiyacı duymadan etkin olabilirler. Dolayısıyla uluslararası politik ekonomide bu güç ilişkisel güçten daha önemli kabul edilir. Strange devletler ve piyasalar arasındaki ilişkiyi açıklarken bu yapısal gücü ayrı ancak birbiriyle bağlantılı dört bölüme ayırmıştır. Bunlar

⁹ Bkz. <http://www.bisa-ipeg.org/>

güvenlik, üretim, finans ve bilgidir. Politik ekonomide bu yapılardan hiçbiri diğerine üstün değildir ve birbiriyle bağlantılıdır (Strange, 1988: 135).

Bu alandaki kuramsal analizlerde en yaygın olarak benimsenmiş ayırım rasyonel epistemolojik metodolojiye dayanan, realist, liberal ve Marksist görüşler bazında verilen gruplandırmadır. Realist, liberal ve Marksist yaklaşımlar aynı bilimsel pozitivist ontolojiye sahip olsalar da, üç farklı analitik görüş sunmuşlardır (Özdemir, 2007; Acar, 2007, Ataman, 2007a). Bunlar, korumacılığı önceleyen, ekonomik olanı siyasetin aracı olarak gören, devlet müdahalesini benimseyen ve devleti merkeze alan neo-realizm; piyasa merkezli bakış açısını UPE'ye uygulayan, siyaseti ekonominin bir aracı olarak gören ve ekonominin bağımsızlığını öne alan neo-liberalizm; siyaset ve ekonominin birbirlerine bağımlı olduğundan hareket ederek yapısal analize giren ve ekonominin etkinliği üzerinde duran neo-Marksizmdir. Ancak günümüz koşulları itibarıyla kuramsal tartışmanın ana eksenini neorealist ve neoliberal yaklaşımlar arasındadır (Krasner, 1996).

Neo-realizmin birçok varsayımı merkantilizm, ekonomik milliyetçilik ve korumacılık yaklaşımları ile ortaktır. Neo-realistler politikanın ekonomiye üstünlüğünü savunur. Buna göre, piyasa devlet çıkarlarına hizmet etmeli ve ekonomi devletin siyasal amaçları doğrultusunda yönlendirilmelidir. Ulusal ekonominin organizasyonu ulusal güvenlik konularıyla tutarlı ilerlemelidir ve devlet ekonomiyi çıkarları doğrultusunda şekillendirmelidir. İç ekonomik konular ve uluslararası ekonomik alan birbirinden ayrı kabul edilirken neorealizmin odak noktası devletin güvenliğidir. Ancak güvenlik algısı sadece askeri yönde değil, aynı zamanda ekonomik refahın elde edilmesi yönündedir (Gilpin, 2001: 17-9). Hamilton'a göre devlet üretim ekonomisinde etkin bir rol oynamalıdır. Endüstrileşmeye engel olabilecek tecrübesizlik veya sermaye yetersizlikleri gibi iç sorunlar ancak devlet müdahalesiyle aşılabilecektir. Ayrıca uluslararası rekabet ortamında yerel ekonominin güçlü kalabilmesi için korumacı politikalar kullanılmalıdır. List'e göre liberallerin siyasi istikrar ve barış getireceğini inandıkları "kozmpolitik" dünya görüşü, milliyetçi rekabet noktasını gözden kaçırmaktadır. Çünkü her ulus devlet ekonomik gelişme için kendi ulusal aracını bulacaktır (Crane ve Amawi, 1997: 36). Ekonomik milliyetçilikte temel görüş ekonomik aktivitelerin devletin çıkarlarına bağlı olması ve bağlı kalmasıdır (Gilpin, 1987: 31-4). Buna göre ekonomideki karşılıklı bağımlılık asla simetrik değildir ve sürekli çatışmanın da kaynağıdır. Bu nedenle "ulusal kendine yeterlilik" daha önemlidir. Gücü elinde bulunduran devlet ekonomik sonuçları da elde eder.

Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD, AB ve Japon ekonomileri arasındaki artan rekabet, realistlerin daha önce "low politics" olarak gördüklerini gözden geçirmelerini sağlamıştır. Böylece uluslararası politik ekonomi disiplini içerisinde neorealistler küresel ekonominin yönetimi,

ekonomik kuruluşlar, dış borç krizleri ve bölgesel karşılıklı bağımlılık gibi konularda düşünmeye başlamışlardır. Ancak yine de realistler devlet dış aktörleri göz ardı etme eğilimlerini korumuştur (Smith, El-Anis ve Farrands, 2011: 11).

Neoliberalizmin geleneksel varsayımı olan, politika ve ekonominin birbirinden ayrı alanlar olduğu, yaklaşımın UPE'ye bakışının temelini oluşturur. Smith, bir toplumun refahının sahip olunan altın rezerviyle değil üretim ve ekonomik büyümeyle ölçülmesi gerektiğini savunmuştur. Ekonomik büyüme de ancak minimum seviyede devlet müdahalesine maruz kalan serbest piyasayla mümkün olacaktır. “Invisible hand” (görünmez el) kavramını literatüre kazandıran Smith, bir toplumun refahı için dile getirdiği görüşlerin tüm devletler için de uygulanabileceğini öne sürerek bu yaklaşımı uluslararası düzeye taşımıştır (Crane ve Amawi, 1997: 55-6). Buna göre devletler arasında ticaret serbest olmalı, böylece herkes zenginlikten payını almalıdır. Uluslararası ticaretin devletler tarafından sınırlandırılması piyasanın rasyonel işleyişine engel teşkil edecektir. UPE'nin liberal gelenekteki yaklaşımının diğer bir kaynağını ise Ricardo'nun “karşılaştırmalı üstünlük” tezi oluşturur. Buna göre her bir devlet daha ucuza mal ettiği üründe uzmanlaşmalı ve pahalıya mal edeceği ürünü ise daha ucuza ithal etme yolunu seçmelidir. Böylece ulusal ve uluslararası tüm ekonomik ilişkileri fiyat mekanizması düzenleyecek ve sonucunda maksimum verimlilik, ekonomik büyüme ve bireysel refah sağlanacaktır (Gilpin, 1987: 26-31). Piyasa kendiliğinden, içsel bir mantıkla yolunu bulacaktır. Bu düzen de devletin güç ve güvenlik endişelerini minimize edecektir. Liberal ekonomistler savaş, emperyalizm gibi siyasi olgularla ekonomik büyüme süreci arasında bağ kurmazlar. Bu tür siyasi kötülükler ekonomiyi etkileyebilir veya ekonomik girişimlerden etkilenebilir. Ancak bu tür çatışmaların temeli siyasidir, ekonomik değildir. Liberaller esasen ticaret ve ekonomik ilişkilerin karşılıklı fayda bağlamında barışçıl yöntemlere ve işbirliğine sebep olacağına inanmaktadırlar. Siyaset insanları bölerken, ekonomi birleştirecektir.

Ancak 1970'li yıllara gelindiğinde uluslararası ekonomik düzende yaşanan değişimler, çokuluslu şirketlerin artan rolü ve her geçen yıl hızla büyüyen dünya ticareti liberallerin konuya yaklaşımını etkilemiştir. Bu bağlamda Keohane ve Nye literatüre “*Power and Interdependence*” (Güç ve Karşılıklı Bağımlılık) kitabıyla katkıda bulunmuştur. Karşılıklı bağımlılık çağında yaşadığımızı vurgulayan Keohane ve Nye (Cohen, 2008: 16) tarafından “kompleks karşılıklı bağımlılık” üç temel özellikle tanımlanmıştır; iletişimin çoklu kanalları, hiyerarşi yokluğu ve askeri gücün azalan rolü. Bu görüş uzun yıllar uluslararası ilişkiler teorilerinde hakim olan klasik devlet-merkezli paradigmalara bir meydan okuma olmuş; ekonomik ve politik eylemlerin bağının altı çizilmiştir. Böylece ekonomi mi politikayı, politika mı ekonomiyi yönlendirir sorusu gündeme gelmiştir. Neo-realistlerin aksine Keohane ve Nye

politikanın ekonomiyi domine etmediğini, hem bunlar arasında hem de küresel düzeyde devletler ve piyasalar arasında “kompleks karşılıklı bağımlılık” bulunduğunu ileri sürmüştür (Cohen, 2008). Devletin sahip olduğu güç, belli zaman ve konulara göre farklılık gösterebilir (Acı, 2005). Neoliberalizmle özdeşleşen karşılıklı bağımlılığın iki yorumundan bahsetmek mümkündür. Birincisi, asimetrik/adil olmayan bağımlılık, ikincisi ise kompleks bağımlılıktır (ideal dünya düzeni). Neoliberalerler ikincisinin gerekli işbirliğine gidilerek barış ve istikrar sağlayacağını öne sürer. Çünkü böyle bir uluslararası ekonomide karşdakine zarar vermek kendine zarar vermek olacaktır. Küreselleşmeyle birlikte bu yaklaşımlar akademik dünyada kendisine önemli bir alan bulmuştur (Smith, El-Anis ve Farrands, 2011: 28-33). Diğer yandan liberalizme yöneltlen eleştiriler yaklaşımın UPE’ye bakışına da genelleştirilmiştir. Devletler arasındaki eşitsizlikler, piyasanın doğal işleyişe sahip olmadığı gibi hususlar bunlar arasındadır (Ayers, 2008: 109-111).

Klasik marksizm ve onun çağdaş yorumları olan neomarksizm ve neogramscici yaklaşımlar (yapısalcılık) devletler arası ilişkileri ekonomik etkenlerin belirleyici olduğu etkileşim alanı olarak görme eğilimindedir. Uluslararası güçlerin diyalektik etkileşimi ve kapitalizmin yayılması ve bunun sonucunda sermayenin uluslararasılaşması temel sorunsallardan biridir (Crane ve Amawi, 1997: 83). Marksist geleneğin UPE analizini dört farklı yaklaşım altında toplamak mümkündür. *Birincisi*, klasik marksizmin devlet ve ekonomiye ilişkin yaklaşımıdır. Buna göre devlet üretim araçlarına sahip olan sınıfın çıkarlarını korumak üzere oluşturulmuş olan bir yapıdır (Crane ve Amawi, 1997: 84). Böyle bir yapı içerisinde devletler arasındaki ilişkiler ulusal düzeyde üretim araçlarına sahip olan sınıfların sınır ötesi rekabeti çerçevesinde kavramlaştırılır.

İkincisi, Lenin’in emperyalizm yaklaşımıdır. Klasik marksizmin kapitalizmin işleyişinde ortaya çıkacak ve sistemi işlemez hale getirecek çelişkilere ilişkin beklentisi ve ardından sanayileşmiş toplumlarda işçi devrimlerinin olacağı umudu gerçeğe dönüşmemiştir. Sanayileşmiş toplumlarda devrimin ortaya çıkmamasının nedenini Lenin “emperyalizm kuramı” ile açıklamıştır (McDonough, 1995). Buna göre, sanayileşmiş ülkeler hammadde temini ve mamul ürünlerin pazarlanması amacıyla dünyanın azgelişmiş ülkelerini sömürgeleştirmişlerdir. Sömürge mantığı hammaddenin değerinden düşük bedelle alınması, ürünlerin ise değerinden çok fazla karla satılmasına dayanmaktadır. Bu yolla dünyanın geri kalan bölgelerinden sanayileşmiş ülkelere ciddi bir refah transferi sağlanmıştır. Aktarılan bu refahın bir kısmı sanayileşmiş ülkelerdeki işçilerin sosyal ve ekonomik durumlarının iyileştirilmesinde kullanılmıştır. Böylece sanayileşmiş ülkelerde ortaya çıkacak olan çelişki ötelenmiş ve devrimi gerçekleştirmesi beklenen işçiler de satın alınmıştır.

Üçüncüsü, neoMarksistler tarafından geliştirilen dünya sistemi yaklaşımıdır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan dekolonizasyon süreciyle birlikte yeni bağımsızlığını kazanan devletler arasında ekonomik “azgelişmişlik” konusu gündeme gelmiştir. Azgelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelere çeşitli biçimlerde bağımlılığını incelemeye başlayan “bağımlılık teorisi”nde fakir ülkelerin (çevre) zengin ülkeler (merkez) aracılığıyla küresel bir ekonomiye şartlandırıldığı düşüncesi genel olarak kabul görmüştür (Wallerstein, 1974). Andre Gunder Frank gelişmişlik ve azgelişmişlik sürecinin Avrupa uluslarının merkantilist ve kapitalist gelişmesi ile başladığını ileri sürmektedir. Bu tür bir ilişkinin çözülebilmesi için üçüncü dünya ülkelerinin kapitalist sistem ile bağlarının koparmasını zorunluluk olarak görmektedir.¹⁰ Dos Santos da bağımlılık kavramı ile bazı ülke ekonomilerinin diğerlerinin gelişimi ve genişlemesi sonucu kısıtlandığı, bağımlı hale geldiği durumunu ifade etmektedir. İki veya daha fazla ekonomi arasındaki bağımlılık, ülkeleri baskın olanlar ve bağımlı olanlar olarak ayırmaktadır.¹¹ Bağımlılık kuramını biraz daha geliştiren Wallerstein ortaya koyduğu “dünya sistem teorisi” ile modern ulus devletin oluşumundan bu yana tarihsel süreçteki değişimleri gösteren bir çerçeve geliştirmiştir. Çağdaş dünya sistemi merkez, çevre ve yarı çevre olmak üzere üç ayrı kategoriden oluşmaktadır (Wallerstein, 2004: 11-2). Bu kategoriler, her bölgenin dünya ekonomisindeki konumunu ifade eder. Merkezde gelişmiş, endüstriyel ekonomilere sahip kapitalist güçler yer almaktadır. Çevrede azgelişmiş, ya da marjinalize olmuş bölgeler yer alır. Bu bölgedeki devletler ham madde, düşük teknoloji ve tarımsal ürünlere sahip devletlerdir. Yabancı yatırımlar, hammadde temini ve ticaret aracılığıyla çevreyle ilişki içinde olan merkez kendi refahını garantiye almış olur. Çevrede bulunan ülkelere biri, merkezle ticari bir bağlantı kurduğunda, artık güvenlik, teknoloji transferi ve piyasa açısından bağımlı hale geldiği için bundan kurtulması ve ekonomik özerkliğini kurması güçleşmektedir. Bağımlılık ilişkisi küresel düzeyde eşitsizlikleri daha da attırır (Wallerstein, 2004: 13-4).

Dördüncüsü ise eleştirel Marksistler (neogramscici) tarafından geliştirilen hegemonya yaklaşımıdır. Buna göre, uluslararası sistemde oluşturulan düzen, tıpkı bir devlet içerisindeki düzen gibi, sadece ve sadece baskın durumda olan devletlerin zorlayıcı gücüne dayanmaz. Baskın devlet (hegemon) ile küçük devletler arasındaki ilişkinin istikrarlı hale getirilmesinde

¹⁰ Latin Amerika ülkelerinin azgelişmişliği üzerinden yola çıkarak oluşturulan bağımlılık teorisi için bkz. Andre Gunder Frank, 1967; James D. Cockcroft, Andre Gunder Frank ve Dale L. Johnson, 1972.

¹¹ Bağımlılık ilişkisinde tarihi boyuta vurgu yapan Theotonio Dos Santos bağımlılığı, dünya ekonomisinde bazı ülkelerin diğerlerine zarar verdiği ve alt ekonomilerin gelişme imkanlarını kısıtladığı bir yapıya şeklini veren tarihsel durum olarak tanımlamaktadır (Dos Santos, 1971: 226).

“rıza”nın yadsınamayacak bir payı vardır.¹² Hegemonik düzen içerisinde devletler arasındaki ilişkiler sanki sosyal sınıflardan bağımsızmış gibi ele alınır. Bu süreçte devletler içerisindeki baskın sınıflar ile hegemon gücün baskın sınıfları arasında çeşitli düzeylerde ortak çıkarlar tanımlanarak, küçük devletlerin hegemonik düzene katılması ve uluslararası istikrara katkı sağlaması temin edilmiş olur. Devletler arası ilişkilerde en önemli vurguyu ekonomik faktörlere bağlamaları genel olarak Marksist yaklaşımların en zayıf noktası olarak görülürken, stratejik ve politik konuların da uluslararası politik ekonomide önemli olduğu vurgulanmıştır (Smith, El-Anis ve Farrands, 2011: 21). Marksist gelenek, kapitalizmin “ekonomik” yayılımını ve ötekilerin kalkınma yoluna sokulmasını kısmen eksik yorumlamış ve faydalarını göz adı etmişlerdir (Smith, El-Anis ve Farrands, 2011: 33-8).

UPE perspektifine sahip kuramsal girişimlerin kısaca incelenmesinden görüleceği gibi dünya değiştikçe UPE analizleri de bu değişime ayak uydurmuştur. Tarihsel süreçteki gelişmelere bağlı olarak üretilen yeni yaklaşımlar UPE’nin kuramsal altyapısını oluşturmaktadır. Yeni yorumlara, teorilere ve yaklaşımlara açık bu içeriğiyle UPE, hem özerk bir disiplin olabilme özelliği kazanmış, hem de sabit görüşlerden daha çok piyasa ve devletlerarası ilişkilerin sürekli değişen boyutuna ayak uydurabilme dinamizmi göstermiştir.

5. Uluslararası Politik Ekonominin Sınırları Sorunsalı

UPE, günümüz dünyasında devlet ve piyasa arasındaki dinamik etkileşimi ve devletle piyasanın bir arada olmasından kaynaklanan problemlerin uluslararası boyutunu inceleyen bir disiplin olarak tanımlanabilir. Küreselleşmenin evrensel olarak ve bölgesel ekonomik entegrasyonlar şeklinde hızla yaygınlaşması ulus devletlerin sadece içerde uyguladıkları ekonomi politikalarını değil, politik ve hukuksal açıdan yetki ve otoritelerinin boyutunu da değiştirdiği aşikardır. Bu bağlamda ekonominin, küresel toplumu doğrudan biçimlendirmede büyük ölçüde siyasetin önünde gittiği varsayımı uluslararası politik ekonominin liberal yorumunun temel çıkış argümanıdır. Ancak siyaset ve ekonominin ortasında kalan bu disiplin, bazen uluslararası politika, bazen uluslararası iktisat disiplinlerinin inceleme alanlarının içinde kalmakla, bazen de

¹² Cox’un Gramscici analizinde, en güçlü küresel ekonomik aktörler arasındaki işbirliği ve konsensusun altı çizilmektedir. Gramsci’nin belli bir dönem ve zamanda, kapitalizmin objektif (üretimsel güçler) ve subjektif (fikirlere ve kültür) öğelerinin kombinasyonu-tarihsel blok-nosyonu Cox tarafından II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası politik ekonomiyi açıklamak için kullanılmıştır. Daha az deterministik bir bakış açısıyla Cox, daha spesifik sorun ve kimlikler etrafında oluşacak yeni sosyal hareketlerin yeni bir tarihsel blok oluşturma ve belli bölgelerdeki sermaye gücüne meydan okuma potansiyeline sahip olduğunu öne sürmektedir (Cox, 1981).

çok geniş bir inceleme alanını kapsaması nedeniyle sınırlarının belirsiz olması yönünden eleştirilere maruz kalmaktadır. UPE'nin sınırları bugün disiplin açısından önemli bir belirsizlik kaynağıdır, ancak sınırları belirlemeye dönük yaklaşımlar da mevcuttur.

Keohane'e göre uluslararası ilişkilerde zenginlik ve güç devletler aracılığıyla yürütülen eylemlerle birbirine bağlanmış konulardır. Dünya siyasetinde belirsizlik yaygındır, anlaşılmaya varmak güçtür ve hiçbir güvenlik önlemi ekonomik ilişkilerden doğacak askeri ve güvenlik sorunlarını önleyemez. Ayrıca, karın dağılımı konusundaki anlaşmazlıklar aktörler arasındaki ilişkilerin önüne geçebilir (Keohane, 1984: 18-25). Bu anlamda UPE, politikanın merkezindeki "güç" ile ekonominin merkezindeki "refah" konularının kesişimi olarak görülebilir. Ekonomik alanda bir aktör diğerine üstünlük kurduğunda bu ekonomik güç siyasallaşır. Dolayısıyla modern ekonomi politiktir, çünkü şirketler ve diğer organizasyonlar aktörler üzerinde kontrol kurma amacındadır. Smith, El-Anis ve Farrands'a göre, hükümet ve piyasa ekonomisi arasındaki ilişkinin uluslararası boyutu UPE çalışmalarının merkezini oluşturmaktadır. Değişen bir dünya demek, bir yapbozun parçalarını bir araya getirmeye çalışırken parçaların üstündeki resimlerin değişmesi demektir. Örneğin; Smith ve Marks benzer aktörler, benzer konular ve benzer süreçlerden bahsederken farklı resimler yaratmışlardır. Bu durumda bu yapbozun parçalarının her iki tarafında da farklı resimler görülebilir. UPE çok yüzlü geometrik şekillerden oluşan bir yapboz olarak hayal edilirse her bir yüz farklı bir dünya görüşünü yansıtmaktadır (Smith, El-Anis ve Farrands, 2011: 1-4). Crane ve Amawi'ye göre ise UPE öncelikli olarak, uluslararası aktörler (devletler, küresel şirketler, uluslararası örgütler, sosyal hareketler gibi) arasında gerçekleşen eylemleri (ticaret, finans, yatırım, gelişme gibi) inceleyen bir disiplindir (Crane ve Amawi, 1997: 4-5). Ancak disiplin içindeki teorik altyapının çeşitliliği çalışma alanının belirlenmesini güçleştirmektedir. Leander'e göre ise UPE, kurumsalcılardan yapısalcılara, feministlerden yapılandırmacılara kadar çok sayıda teorinin ekonomi ve politika arasındaki etkileşimi açıklama çabasında olduğu bir alandır. Bu yaklaşımların hepsi UPE'nin parçası olma iddiasını sürdürmektedir (Leander, 2005: 3-4). UPE'nin kendi içindeki bu çeşitliliğin yanı sıra ilişkili olduğu siyasetten ekonomiye, sosyolojiden kültüre kadar akademik disiplinlerin sayısı da oldukça fazladır. UPE'nin akademik anlamda sınırlarının ne olduğu konusundaki tartışmanın kolay sonlandırılması olası değildir. Bu noktadan hareketle UPE'nin sınırlarının belirlenmesinde yararlanılabilecek başka bir analiz ise alan içerisindeki başlıca araştırma konularının gözden geçirilmesidir.

UPE disiplini çerçevesinde analiz yaptığını iddia eden araştırmacıların çalıştıkları başlıca konular; uluslararası ticaret, uluslararası finans, hegemonya, çokuluslu şirketler, küreselleşme, güvenlik, enerji, kalkınma, teknoloji, çevre,

doğrudan yabancı yatırımlar ve dış yardımlardır. Elbette disiplinin gelişimine bağlı olarak başka konuların da inceleme alanına dahil edilmesi muhtemeldir. Bu yönüyle UPE uluslararası ilişkiler disiplini ve devlet merkezli analizlerden daha özerk bir çalışma sahasıdır (Smith, El-Anis ve Farrands, 2011: 5-6).

Ticaret: Uluslararası ticaret devletler arasındaki en eski iletişim kanallarından biridir. Kapitalist üretim modelinin yaygınlaşmasına paralel olarak da bütün dünyayı kapsayıcı hale gelmiştir. Küreselleşmeyle genişleyen ticaret sonunda “küresel ticaret sistemi” kavramının oluşmasına yol açmış¹³ ve farklı şekillerde de olsa birbiriyle ticari ilişkisi olan tüm dünya devletlerini kapsamıştır (Gilpin, 1987: 171-2).

Finans: Finansın uluslararası boyutu; döviz kurlarının ekonomilere etkisi, uluslararası sermaye hareketleri, sermaye ve borç akışı, finansal krizlerin uluslararası nitelik kazanması gibi konular yoluyla UPE’nin önemli çalışma alanlarından birisidir. Zira finansal konular politik bir karakter kazanmıştır (Gilpin, 1987: 306).

Hegemonya: Hegemonya, Soğuk Savaş sonrasının tek kutuplu dünyasında uluslararası ilişkiler teorilerinde yeniden tartışmaya açılan konulardan biri olmuştur. Hegemon gücü elinde bulunduran devletin davranışları ve kararlarına yön veren motivasyonların en azından bir kısmı ekonomik merkezlidir. Uluslararası ilişkilerde hegemonya “güvenlik” sorunlarını içeren devlet-merkezli bir kavramken, UPE’de ise büyük güçlerin yükselişi ve düşüşüne uluslararası ticaret ve finans merkezli bakış açısıyla ele alınarak analiz edilmektedir (Gilpin, 1987: 72). Hegemonik İstikrar Teorisi (HİT) uluslararası politik ekonomide temellerini Kindleberger (1973), Gilpin (1987) ve Krasner’ın (1976) yazılarından almaktadır. Tek bir ülke tarafından domine edilen gücün hegemonik yapılarının güçlü uluslararası rejimlerin gelişmesine olanak sağlamasıdır (Keohane, 1980). Keohane, politik ekonomiye uygulandığı şekliyle hegemonik istikrar teorisinde hegemonyayı askeri güç üstünlüğü olarak değil, maddi kaynakların üstünlüğü olarak tanımlamaktadır (Keohane, 1984: 34). Hegemonik güç hammaddeyi, sermaye kaynaklarını, piyasaları ve üretimde mukayeseli üstünlüğü kontrol edebilmelidir. Yakın gelecekte Amerika’nın hegemonik gücünü yeniden kazanamayacağına inanan Keohane, devletlerarası etkileşimi gerektiren işbirliklerinin de hegemonik olmaması gerektiğini öne sürmüştür. Ancak, bağımsız devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket etme güdüsünden dolayı hegemonun olmadığı bir işbirliğinin zorluğunu belirten Keohane, çağdaş uluslararası politik ekonomiye Amerikan hegemonyası sayesinde miras kalan uluslararası rejimler ağının post-

¹³ Sistemin kurumsal ifadesi Dünya Ticaret Örgütü’nde vücut bulmuştur. Bkz. www.wto.org.

hegemonik işbirliği şekilleri oluşturmak için önemli bir temel oluşturduğunu öne sürmektedir (Keohane, 1984: 244-5).

Çokuluslu şirketler: Çokuluslu şirketlerin (MNCs) bugünkü dünya politikasında merkezi bir yerinin olduğu artık kabul edilmektedir. Bazı düşünürler MNC'lerin ulusal ekonomiden tamamen özgür, hem uluslararası ekonomik ilişkileri hem de siyasi ilişkileri yönlendirebilen bağımsız bir güç haline geldiklerini savunurken, diğerleri bu pozisyonu reddederek MNC'lerin ev sahibi ülke adına bir güç olduğunu savunmaktadır (Gilpin, 2001: 278). Büyük firmalar ve stratejileri ticaret akışının, sanayi yerleşimlerinin ve diğer ekonomik aktivitelerin en büyük karar vericileri haline gelmiştir.

Küreselleşme: Günümüzde UPE disiplininin araştırma gündemi “küreselleşme” etiketi kullanılmadan yapılamaz hale gelmiştir. Üretim ve finansın küresel yayılımı küresel piyasayı etkileyen faktörler (siyaset, iş dünyası, kültür, teknoloji, çevre, küresel göç, cinsiyet çalışmaları ve turizm gibi) ve bunların sonuçlarıyla ilgili soruları beraberinde getirmiştir. Genellikle serbest piyasa ile özdeşleştirilse de küreselleşmenin tek boyuta indirgenemeyeceği; siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel birçok dönüşümü içinde barındıran geniş bir süreç olarak ele alınması gerektiği ifade edilebilir (Ateş, 2006).

Güvenlik: Uluslararası ilişkilerin realist bakış açısında analizler devlet ve askeri merkezli güvenlik konuları üzerinden yapılırken, UPE'nin daha ayrımcı yaklaşımıyla güvenlik konularındaki analizler sadece devlet ve askeri merkezli değildir. Devlet dışı aktörlerin de kendi güvenlik endişeleri vardır. UPE'de yeni güvenlik konuları nükleer çağ, küresel çevre güvenliği, bir araya gelen farklı sosyal grupların kimlik politikaları ve kültür, su, enerji ve gıda güvenliği, göç, finansal krizler ve sermaye hareketliliği ve uluslararası terörizm gibi başlıklarda tartışılmaya devam etmektedir (Smith, El-Anis ve Farrands, 2011). Küreselleşmeyle birlikte güvenlik konusunun çok boyutlu bir hale geldiği ve sadece ulusal güvenlikle sınırlandırılmayacağı, en genel tanımıyla güvenliğin “beşeri güvenlik” kavramıyla ifade edildiği üzere insanların hayatındaki her alanla ilgili hale geldiği görülmektedir (Ateş, 2009a).

Enerji: Enerji piyasalarını yönlendiren politikaların üst düzeyde siyasi olduğunu ve modern ekonomilerin organizasyonunun merkezinde yer alan unsurlardan biri olduğu ifade edilebilir. Çünkü sadece ekonomik veya teknolojik etkenler değil, siyasi güçler de petrol, doğal gaz ve elektrik piyasasındaki sonuçları belirleme eğilimindedir. Enerji kaynakları ve enerji güvenliği sosyal, kültürel, politik, ekonomik ve askeri gibi tüm güvenlik konularıyla yakından ilişkilidir ve bu nedenle UPE'nin başlıca araştırma konularındandır (Deese, 1979-1980: 40).

Kalkınma: Uluslararası ekonomik işbirliği, kalkınma ve gelişme konuları da UPE'nin inceleme alanlarındandır. Devletlerin çıkarışan ancak aynı olmayan çıkarları ve önceliklerinin nasıl ortak bir paydada buluşabileceği temel

uluslararası ilişkilerde temel sorunsallardan biridir. Realistler kamu mallarının sağlanmasında, “free-rider”lara¹⁴ izin verilmesinde veya onların cezalandırılmasında dominant ülkelerin rolünü vurgulamaktadır. Liberaller ise işbirliğini arttırma üzerinde dururken, yapısalcılar normlar ve fikirler üzerinden hareket ederler. Yakın zamana kadar ekonomik göstergeler ile özdeşleştirilen “kalkınma”, günümüzde artık sadece ekonomik büyümeyle ölçülmemektedir. Eğitim, sağlık, çevre, yönetim kalitesi, insan hakları gibi alanlardaki göstergeler bir ülkenin gelişmişlik düzeyinin tanımlanmasında belirleyici olmaya başlamıştır (Joseph, Kinley ve Waincymer, 2009).

Teknoloji: Teknoloji devletler, piyasalar, eşitsizlik, değişen dünya düzeni, güç kazanan yeni aktörler gibi UPE’nin klasik sorularının hemen hemen hepsine dahil edilebilecek bir konudur (Mokyr, 2011). Teknolojinin politik ve ekonomik alandaki rolü konusunda ileri sürülen önemli bir argüman Rus ekonomist Kondratieff’in döngüsüdür. Yaklaşık 25-30 yılı kapsayan bu döngüde, yeni bir ekonomi formunun temelini atan yeni bir teknolojik ürün vardır. Yeni ürünün üretimi ve ticareti, bir yenisi çıkana kadar, piyasaları, ekonomiyi, sosyal ve kültürel değişiklikleri ve hatta egemen güçlerin yükselişini ve düşüşünü şekillendirir (Aydoğmuş vd., 2009). Teknoloji özellikle fikri mülkiyet ve telif hakları itibarıyla ülkeler arasındaki ticaret ve yatırım ilişkilerini, dolayısıyla siyasal ilişkileri etkileme potansiyeli taşır.

Çevre: 1960 ve 1970’ler çevreyle ilgili konuların gündeme gelmeye başladığı ve araştırmalara dahil olduğu dönemdir. Beşeri faaliyetler çevrenin doğal akışına zarar vermektedir. Bu nedenle çevresel problemlerle ilgili politik süreç hem ulusal hem de uluslararası düzeyde ele alınmak zorundadır. UPE’de çevre, gerçek dünyadaki fiziksel değişiklikler ve bu değişikliklere yönelik yürütülecek politik süreç boyutunda ele alınmaktadır (Oates ve Portney, 2001).

Doğrudan yabancı yatırımlar: Doğrudan yabancı yatırımlar, küresel ekonominin en önemli parçalarından biridir. İş sahalarının, teknoloji ve üretimin gelişmesinin ve nihai ekonomik büyümenin itici gücüdür. Doğrudan yabancı yatırımlar özellikle azgelişmiş ülkelere teknoloji transferi ve yatırımın yapıldığı ülke piyasasında sermaye ve iş gücü sağlamaktadır. Bu faydalarının yanı sıra, çokuluslu şirketlerin karının, hükümetler ve vatandaşlara getirdiklerinden daha ön planda olduğu konusunda eleştirilmiştir. Ayrıca, yabancı yatırımları çekebilmek için hükümetler ekonomi politikalarını ve kurumsal yapılanmalarını

¹⁴ Ekonomide ve siyaset bilminde “free rider” bir kaynağı karşılığını ödmeden veya daha düşük bedel ödeyerek tüketen kurum/devlet anlamında kullanılmaktadır. “Free rider” (bedevacı) sorunu, nasıl engel olunabileceği veya negatif etkileri üzerinden tartışılmaktadır. Bir malın yeterli miktarda veya hiç üretilmemesi; ya da ortak kullanıma açıksa bedel ödenmeksizin aşırı tüketimi “free rider” konusunu politik ekonomide tartışılan bir sorun haline getirmiştir. Free rider, çok taraflı anlaşmalar ve sorumsuzluk için bkz. Keohane, 1984: 96.

değiştirmek zorunda kalmaktadır ki, bu ulus-devletin egemenliğinin sorgulanmasına yol açar (Jensen, 2003). Dolayısıyla bu tür yatırımlar kaçınılmaz olarak hem ekonomik hem de politik sonuçlar doğurması açısından UPE’de önemli bir analiz konusudur.

Dış yardımlar: Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında ABD’nin dış yardımları dış politikasını yönetme aracı olarak kullanmasından itibaren uluslararası politikada önemli bir konu haline gelmiştir. Ekonomik, teknik, insani, askeri ve başka alanlarda görülen dış yardımlar sayesinde, özellikle azgelişmiş ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki politikanın işleyişi büyük ölçüde belirlenmektedir. Dış yardımlar konusundaki çalışmalar göstermektedir ki, yardımı yapan ülkenin politik grupları ve ideolojileriyle dış politika ve ekonomi çıkarları hangi miktarda yardımın nereye yapılacağı konusunda belirleyici etkindir. Bu da UPE’de hem ekonomi hem de politika boyutuyla ele alınmaktadır (Milner ve Tingley, 2010).

6. Sonuç

Sosyal Bilimler içerisinde özerk bir disiplin olup olmadığı konusunda çok tartışılan Uluslararası Politik Ekonomi, ekonomi ve politikanın birbirinden ayrı değerlendirilmesine tepki olarak doğan bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Kuramsal temelini realizm, liberalizm ve Marksist yaklaşımlardan almış olması, ayrı bir disiplin olarak değil de, uluslararası ilişkiler içinde alt-disiplin olarak algılanmasına neden olmuştur. Buna rağmen zaman içinde Strange, Cohen, Keohane, Nye, Gilpin, Cox, Wallerstein ve diğer düşünürlerin ortaya attığı yaklaşımlar UPE’nin ayrı bir akademik disiplin olma yolunda ilerlemesine katkı sağlamıştır.

Uluslararası ilişkiler disiplininin realizmin hegemonyasında ekonomi ve politikaya yaklaşımı devlet ve askeri güç merkezliken, uluslararası iktisat disiplininin yaklaşımı ekonomik refah merkezli olmuştur. Ancak 1970 sonrası dünyanın yaşadığı sosyal, ekonomik ve politik düzen değişiklikleri hem ABD’de hem de Avrupa’da yeni bir disipline ve yeni analizlere olan ihtiyacı beraberinde getirmiştir. Günümüz politik ekonomi dünyası, halen en önemli aktör olmaya devam eden ABD’ye rağmen, Batı Avrupa, Japonya, Çin ve Hindistan’ın etkileriyle yeni ve farklı sorunlarla yüzleşmektedir. 1970’li yılların petrol şokuyla ortaya çıkmaya başlayan, 1980’lerin borç krizi, 1989 yılından sonra piyasa ekonomisine geçen ülkeler, ardından yaşanan finansal krizlerle inceleme alanını genişleten Uluslararası Politik Ekonomi, devlet-merkezli analizlerin yetersiz kaldığı bu ortamda yeni, dinamik ve güçlü argümanlarıyla disiplinler arası olmaktan çok, özerkliğini sağlamlaştırmaya devam eden bir disiplin görünümündedir. Çünkü günümüz dünyasının mevcut sorunları ne ekonomi disiplininde olduğu gibi salt ekonomik bağlamda, ne de politika da olduğu gibi salt devlet merkezli ele alınabilir.

Uluslararası Politik Ekonomi'nin inceleme alanlarına ve ilgili olduğu analitik sorunlara bakıldığında modern dünyadaki birçok problem ekonomi ve siyasetin mevcut geleneksel araştırma konuları içinde kolayca anlaşılamamaktadır. Örneğin, uluslararası ticaret ve finans, gelişmişlik ve bağımlılık, hegemonya ve kuzey-güney ilişkileri, çokuluslu şirketler, küreselleşme bağlamında kültür, güvenlik ve çevre gibi çok boyutlu konulara UPE çerçevesinde daha açıklayıcı yaklaşımlar getirilmesi imkanı bulunmaktadır.

Bugünkü dünyanın sorunları disiplin içinde çeşitli varsayımlara sahip yaklaşımlar tarafından farklı açılardan değerlendirilse de; küreselleşme, ekonomik kalkınma, aktör seviyesindeki değişimler, teknolojik ilerleme, çevre gibi çözülmesi gereken önemli sorunların ortaklığı (Keohane, 2009), disiplinin belirli bir olgunluğa ulaştığını göstermektedir. Türkiye gibi pek çok ülkede disiplin kapsamındaki araştırmaların yaygınlaştırılamamasının en önemli nedenlerinden biri elbette akademi dünyasının UPE'yi ayrı bir disiplin olarak kabul etme, onun sorunsallarının araştırılabileceği ayrı akademik kürsüler teşkil etme konusundaki yavaşlığı, zaman zaman da isteksizliğidir. Kuramsal yaklaşımları ve inceleme alanlarıyla uluslararası ilişkiler, uluslararası politika ve uluslararası iktisat disiplinlerinden ayrılmayı başaran UPE, esasen henüz kurumsal özerkliğini tamamlayamaması nedeniyle akademik bir “disiplin” olarak tanınmakta güçlük çekmektedir. Ancak dünyadaki köklü siyasal, toplumsal, ekonomik ve teknolojik gelişmeler neticesinde, ayrı kurumsal kimliğe sahip bir disiplin olarak UPE'ye olan akademik ihtiyacın kendini daha fazla hissettirmesi kuvvetle muhtemeldir.

Kaynakça

ACAR, Mustafa. (2007), “Liberal Uluslararası Ekonomi Politik Teorileri”, (Ed.) Muhittin Ataman, *Küresel Güç ve Refah*, Ankara: Nobel Yayınları.

ACI, Esra Yüksel. (2005), “Neoliberal Yaklaşım ve Yönetişim Kavramı”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 20, Sayı 1.

ANDREAS, Peter. (2004), “Illicit International Political Economy: The Clandestine Side of Globalization”, *Review of International Political Economy*, No: 11:3. http://www.brown.edu/Departments/Political_Science/documents/Illicit_International_Political_Economy.pdf, (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2011).

ATAMAN, Muhittin. (2007a), “Devlet Merkezli Uluslararası Ekonomi Politik Teorileri”, (Ed.) Muhittin Ataman, *Küresel Güç ve Refah*, Ankara: Nobel Yayınları.

ATAMAN, Muhittin. (2007b), “Uluslararası Ekonomi Politik: Güç Siyasetinin Ötesi”, Zeynep Dağı (Der.), *Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulus-Devlet’ten Küreselleşmeye*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2007.

ATEŞ, Davut. (2010), “Küresel Ekonomik Kriz, Devlet ve Dış Politika”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1.

ATEŞ, Davut. (2009a), “Küresel Şehirde Güvenlik Sorunu”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Cilt 36, Sayı 1.

ATEŞ, Davut. (2006), “Küreselleşme: Ne Kadar Tek Boyutlu?”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1.

ATEŞ, Davut. (2009b), “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm/Realizm Tartışması ve Disiplinin Özerkliği”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 19.

AYDOĞMUŞ, Osman vd. (2009), *Kriz Teorileri: Kondratieff, Schumpeter ve Wallerstein, Working Papers in Economics*, <http://iibf.ege.edu.tr/economics/papers/wp09-01.pdf>, (Erişim Tarihi: 29 Aralık 2011).

AYERS, Alison J. (2008), “Gramsci, Political Economy, And International Relations Theory”, (Eds.) Alfredo Saad-Filho ve Alison J. Ayers, *Production, Class, And Power In The Neoliberal Transition*, New York: Palgrave Macmillan.

BAYLIS, John and STEVE, Smith. (2001), “The Globalization of World Politics”, (Ed.) Ngaire Woods, *International Political Economy In An Age of Globalization*, Oxford: Oxford University Press.

BERRY, Craig. (2007), “Rediscovering Robert Cox: Agency And The Ideational In Critical IPE”, *Political Perspectives*, Cilt 1, Sayı 1.

BOER-ASHWORTH, Elizabeth De. (2000), *The Global Political Economy And Post-1989 Change: The Place Of The Central European Transition*, New York: Palgrave Macmillan.

BUCRCH, Kurt and DENEMARK Robert A. (Eds.) (1997), “Constituting International Political Economy”, *International Political Economy Yearbook*, Vol.10, Kolorado: Lynne Rienner Publishers.

COCKCROFT, James D., FRANK, Andre Gunder and JOHNSON, Dale L. (1972), *Dependence and Underdevelopment: Latin America’s Political Economy*, New York: Anchor Books.

COHEN, Benjamin. (2008), *International Political Economy: An Intellectual History*, New Jersey: Princeton University Press.

COHEN, Benjamin. (2007), “The Transatlantic Divide: Why are American and British IPE so Different?”, *Review of International Political Economy*, Cilt 14, No 2.

COOPER, Richard N. (1968), *The Economics of Interdependence: Economic Policy In The Atlantic Community*, New York: McGraw-Hill.

COX, Robert W. (1981), “Social Forces, States And World Orders: Beyond International Relations Theory”, *Millennium: Journal of International Studies*, Cilt 10, Sayı 2.

CRANE, George T. and AMAWI, Abla. (1997), *The Theoretical Evolution of International Political Economy: A Reader Second Edition*, Oxford: Oxford University Press.

DEANE, Phyllis. (1984), *The Evolution of Economic Ideas*, Modern Cambridge Economics Series, Cambridge: Cambridge University Press.

DEESE, David A. (1979-1980), “Energy: Economics, Politics, And Security”, *International Security*, Cilt 4, Sayı 3.

DENEMARK, Robert A. and O'BREIN, Robert. (1997), “Contesting the Canon: International Political Economy at UK and US Universities”, *Review of International Political Economy*, Cilt 4, No 1.

DOS SANTOS, Theotonio. (1971), “The Structure of Dependence”, (Ed.) K.T. Fann ve Donald C. Hodges, *Readings in U.S. Imperialism*, Boston: Porter Sargent.

DUMAN, Mehmet. (2002), “Hegemony ve Güçler Dengesi Bağlamında Uluslararası Siyaset ve İktisat İlişkileri”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2.

FLYYN, James J. (1967), *Çağdaş İktisatçılar*, (Çev.) Ergün Tuncalı, İstanbul: Milliyet Yayınları.

FRANK, Andre Gunder. (1967), *Capitalism And Underdevelopment In Latin America*, New York, London: Monthly Review Press.

FRIEDEN, Jeffry and MARTIN, Lisa L. (2001), “International Political Economy: The State of The Sub –discipline”, <http://www9.georgetown.edu/faculty/jrv24/frieden%26martin2002.pdf>, (Erişim Tarihi: 21 Aralık 2011).

GILPIN, Robert. (2001), *Global Political Economy: Understanding The International Economic Order*, New Jersey: Princeton University Press.

GILPIN, Robert. (1987), *The Political Economy of International Relations*, New Jersey: Princeton University Press.

GOEDE, Marieke De. (Der.) (2006), *International Political Economy And Poststructural Politics*, New York: Palgrave Macmillan.

HARRISON, Graham. (2005), *Global Encounters International Political Economy, Development And Globalization*, New York: Palgrave Macmillan.

HOLLIS, Martin and SMITH, Steve. (1991), *Explaining and Understanding International Relations*, Oxford, New York: Oxford University Press.

<http://journals.cambridge.org/action/displayJournal?jid=INO>

<http://www.bisa-ipeg.org/>

<http://www.tandfonline.com/toc/rrip20/current>

JENSEN, Nathan M. (2003), “Democratic Governance and Multinational Corporations: Political Regimes and Inflows of Foreign Direct Investment”, *International Organization*, Cilt 57, Sayı 3.

JOSEPH, Sarah, KINLEY, David and WAINCYMER, Jeffrey. (2009), “World Trade Organization And Human Rights: Interdisciplinary Perspectives”, (Ed.) Kenneth C. Shadlen, *Resources, Rules And International Political Economy: The Politics of Development In The WTO*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

KARACASULU, Nilüfer. (2009), “Hegemonik Düzen Tartışmaları ve Eleştirel Görüşler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 11, Sayı 4.

KAZGAN, Gülten. (2000), *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

KEOHANE, Robert O. and NYE, Joseph S. (1972), *Transnational Relations and World Politics*, Cambridge: Harvard University Press.

KEOHANE, Robert O. and NYE, Joseph S. (1977) *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Boston: Little Brown.

KEOHANE, Robert O. (1980), “Theory of Hegemonic Stability and Changes In International Economic Regimes”, (Eds.) Ole R. Holsti, Randolph M. Siverson ve Alexander L. George, *Change In The International System*, Boulder, Colo.: Westview Press.

KEOHANE, Robert O. (1984), *After Hegemony: Cooperation And Discord In The World Political Economy*, New Jersey: Princeton University Press.

KEOHANE, Robert O. (2009), “The Old IPE and The New”, *Review of International Political Economy*, Cilt 16, Sayı 1.

KINDLEBERGER, Charles. (1973), *The World in Depression 1929-39*, Berkeley: University of California Press.

KRASNER, Stephen D. (1976), “State Power and the Structure of International Trade”, *World Politics*, Cilt 28, Sayı 3.

KRASNER, Stephen D. (1996), “The Accomplishments of International Political Economy”, (Eds.) Steve Smith, Ken Booth ve Marysia Zalewski,

International Theory: Positivism & Beyond, Cambridge: Cambridge University Press.

KUPER, Adam and KUPER, Jessica. (Eds.) (1996), *The Social Science Encyclopedia*, London: Routledge.

LEANDER, Anna. (2005), “A Minestrone of World Order Constructions: Reflections On Disciplinary Change In IPE”, *Syddansk Üniversitesi (Danimarka), Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Political Science Publications*, No:5, <http://asrudiancenter.files.wordpress.com/2010/01/ekonomi-politik-internasional2.pdf>, (Erişim Tarihi 3 Aralık 2011).

MAISONVILLE, Derek. (2006), “Inter-Disciplined? Disciplinary IPE And Its ‘Others’”, *YCISS Working Paper*, No: 38, http://www.yorku.ca/yciss/publications/documents/WP38-Maisonville_000.pdf, (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2011).

MARSHALL, Alfred. (1890), *Principles of Economics*, Londra: Macmillan Co. Ltd.

MARX, Karl. (2005), *Ekonomi Politîğinin Eleştirisine Katkı*, (Çev.) Sevim Belli, Ankara: Sol Yayınları.

MCDONOUGH, Terence. (1995), “Lenin, Imperialism, And The Stages of Capitalist Development”, *Science&Society*, Cilt 59, Sayı 3.

MILNER, Helen V. and TINGLEY, Dustin H. (2010), “The Political Economy of U.S. Foreign Aid: American Legislators And The Domestic Politics of Aid”, *Economics&Politics*, Cilt. 22, Sayı 2.

MOKYR, Joel. (2011), *The Political Economy of Technological Change: Resistance and Innovation In Economic History*, <http://www.fsalazar.bizland.com/PYMES/Berg.pdf>, (Erişim Tarihi: 29 Aralık 2011).

MURPHY, Craig N. and NELSON, Douglas R. (2001), “International Political Economy: A Tale of Two Heterodoxies”, *British Journal of Politics and International Relations*, Cilt 3, No 3.

MURPHY, Craig and TOOZE, Roger. (1991), “The New International Political Economy”, Susan Strange (Der.) *An Eclectic Approach*, Kolorado: Lynne Rienner Publishers.

NYE, Joseph S. and KEOHANE, Robert O. (1971), “Transnational Relations and World Politics: An Introduction”, *International Organization*, Cilt 25, No 3.

OATES, Wallace E. and PORTNEY, Paul R. (2001), *The Political Economy of Environmental Policy*, Discussion Paper 01-55, <http://www.rff.org/documents/rff-dp-01-55.pdf>, (Erişim Tarihi: 30 Aralık 2011).

ÖZDEMİR, Ali. (2007), “Uluslararası Ekonomi Politİge Marksist Yaklaşımlar”, (Ed.) Muhittin Ataman, *Küresel Güç ve Refah*, Ankara: Nobel Yayınları.

PALAN, Ronen. (Ed.) (2000), *Global Political Economy: Contemporary Theories*, Londra: Routledge.

POLANYI, Karl. (1944), *The Great Transformation*, Boston, MA: Beacon Press.

SAVAŞ, Vural Fuat. (1986), *Politik İktisat*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

SEYİDOĞLU, Halil. (2002), *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*, İstanbul: Güzem Can Yayınları.

SMITH, Roy, EL-ANIS, Imad and FARRANDS, Christopher (2011), *International Political Economy In The 21st Century: Contemporary Issues And Analyses*, Essex: Pearson Education Limited.

STRANGE, Susan. (1988), *States and Markets: An Introduction to International Political Economy*, London: Pinter.

STRANGE, Susan. (1970), “International Economics And International Relations: A Case of Mutual Neglect”, *International Affairs*, Cilt 46, Sayı 2.

TAYFUR, M. Fatih. (2005), “Devletler ve Piyasalar”, (Ed.) Atilla Eralp, *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.

THOMPSON, William R. (2000), *The Emergence Of The Global Political Economy*, Londra: Routledge.

VESTERGAARD, Jakob. (2009), *Discipline in the Global Economy? International Finance And The End of Liberalism New Political Economy*, London: Routledge.

WALLERSTEIN, Immanuel. (1974), *The Modern World System*, New York: Academic Press.

WALLERSTEIN, Immanuel. (2004), *World-Systems Analysis: An Introduction*, London: Duke University Press.

WALTER, Andrew and SEN, Gautam. (2009), *Analyzing The Global Political Economy*, New Jersey: Princeton University Press.

www.wto.org